

УДК: 378.014.3:656.05(497-15)

Biblid 1451-3188, 23 (2024)

Год XXIII, бр. 85, стр. 209–224

Изворни научни рад

Рад примљен 25. 1. 2024. године

Рад одобрен 9. 2. 2024. године

DOI: https://doi.org/10.18485/iipe_ez.2024.23.85.13

РЕОРГАНИЗАЦИЈА ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА НА ЗАПАДНОМ БАЛКАНУ У ФУНКЦИЈИ УНАПРЕЂЕЊА САОБРАЋАЈА, ЕКОЛОГИЈЕ И ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

Слободан НЕШКОВИЋ*

Апстракт: Државе субрегиона Западног Балкана налазе се у процесима транзиције, при чему спровођење пројекта везаних за процес приступања Европској унији (ЕУ) представља њихову приоритетну оријентацију. Концепт европских интеграција подразумева корениту трансформацију у свим сферама друштвеног живота, где врхунски оспособљени људски ресурси представљају основну покретачку снагу позитивних промена. Притом, хумани капитал и знање одлучујуће доприноси и револуционарним иновацијама. Високо образовање усклађено са постмодерним тенденцијама представља есенцијални темељ државног развоја са релевантним импликацијама за будућност народа. Саобраћај и животна средина означавају подручја са драстично нарушеним параметрима у свим компетентним димензијама одрживог развоја. Следствено, реформа високог образовања мора бити у функцији унапређења саобраћаја, екологије и имплементације стратегије одрживог развоја.

Кључне речи: Западни Балкан, реорганизација високог образовања, људски ресурси, саобраћај, екологија, одрживи развој, ЕУ.

* Универзитет Привредна Академија у Новом Саду, Факултет за европске правно-политичке студије, Универзитет „Свети Кирил и Методиј” Велико Трново, Бугарска. E-mail: slobneskovic@gmail.com

1) УВОД

Последња декада 20. века сведочи о периоду глобализације, који је карактерисан светском конкуренцијом, продором тржишних стандарда и глобалистичком оријентацијом свих актера међународних односа. Глобализација представља скуп различитих процеса који у основи имају идеју развијања и повезивања света. Овај феномен може се сагледати из различитих углова, па се често појмовно дефинише као вишеструка и драстична промена у свим димензијама живота. Глобализација има способност да ствара промене и да у те промене укључи цео свет. Чињеница је да се данас све мање користи извлачи из традиционалних ресурса: радне снаге, земљишта и капитала. Главни произвођачи богатства садашњице постали су људско знање и правовремене информације, што је довело до револуционарних промена у многим областима, па тако и у високом образовању. У развијеним земљама, тежиште активности запослених прелази са обраде материјала на обраду информација, што има велики утицај на процес образовања. У глобализованом свету, високо образовање постало је стуб друштва и од његовог квалитета зависи будућност сваке земље. Међутим, да би образовање било продуктивно и квалитетно образовање мора пратити убрзане промене свакодневног живота. Сасвим је јасно да је знање у данашњем свету постало најважнији потенцијал, а развој информacionих и комуникационих технологија допринео је да се читава планета у све већој мери ослања на овај „неопипљиви“ ресурс. Новонастала ситуација, која подразумева модернизацију управљања и вођења, све већу потражњу за образовним и научно-истраживачким делатностима, повезаност и умреженост, наметнула је нове изазове пред земље региона Западног Балкана које све имају заједнички циљ – приступање ЕУ. Интерес региона евидентно јесте сопствени развој и ојачавање веза са Европом, при чему високо образовање може да одигра значајну улогу у овом процесу. Систем високог образовања мора бити конципиран и усклађен са проблематиком у области саобраћаја, екологије и одрживог развоја. То се постиже креирањем одговарајућих наставних планова и програма односно укључивањем чланова академске заједнице у конкретно решавање испољених аномалија у наведеним сферама друштва.

2) РЕФОРМА ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА У ДРЖАВАМА ЗАПАДНОГ БАЛКАНА

Глобализација, као највећи планетарни феномен који се огледа у мегатрендовима, има велики утицај на образовање, јер истраживање науке и образовања заправо је истраживање које за циљ има проналазак новог кључа развоја једне државе. Развијене државе највише воде рачуна о науци,

образовању и наставном кадру, као главном кључу успеха. У модерном свету све више новца се издваја за развој науке, образовања и кадрова. Глобализација у образовању подразумева више кључних фактора, међу којима су од највећег значаја: подстицање на доживотно учење и осавремењивање образовних институција кроз коришћење најсавременијих алата и техника за учење.¹ Фокус наставе мора бити стављен на ученике, а не на предавача. Уместо слушања унапред спремљених предавања, ученици треба да буду активни учесници тог процеса. На тај начин, подстичу се на критичко и креативно размишљање, решавање проблема и примену знања у реалном животу. Последица таквог учења је знање које траје и које је права припрема за будуће животне и пословне изазове.² Критеријуми које мора да испуни модерно образовање обухватају:

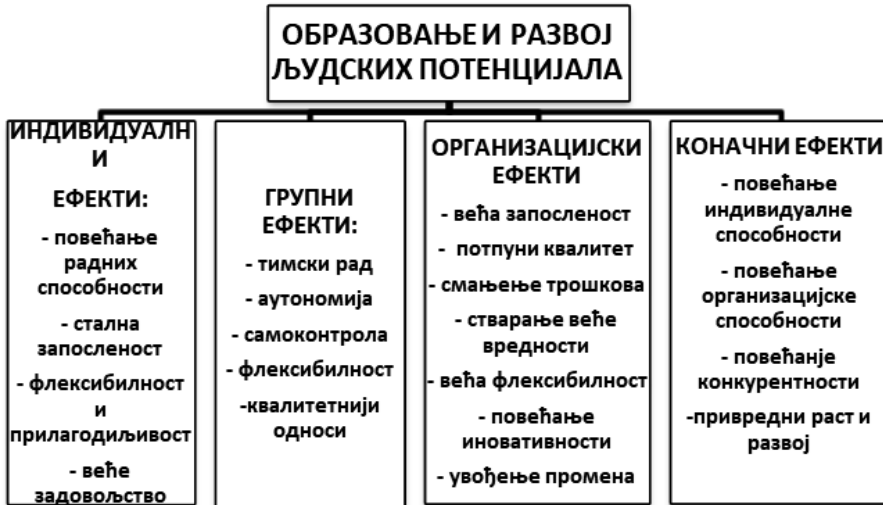
- 1) Квалитетно, комплексно и свестрано образовање, које подразумева стваралачки спој теорије и праксе, као и спој конкретно примењивог знања са општим образовањем;
- 2) Висок степен професионализма предавача, и то не само у сфери конкретног предмета, већ и у свим сферама које су доминантне на тржишту;
- 3) Модерна опремљеност школа и факултета, поготово када је реч о ИТ опреми;
- 4) Модерна образовна институција треба да подстиче и развија оне таленте студената који ће, узимајући у обзир њихове индивидуалне карактеристике и склоности, бити највише употребљиви и исплативи у будућности у пракси. Уколико факултети код сваког студента буду развијали управо оно за шта је он најталентованији, створиће врхунске стручњаке на многим пољима;
- 5) Стваралачка настава, као један од приоритета модерног образовања, има за циљ да студентима омогући ефикасно усвајање знања уз примену мултимедијалних садржаја, јер се једино кроз такав начин учења студенти активно припремају за спој теорије и праксе и у току су са променама које развој нових технологија уноси у свакодневни живот;
- 6) Модерно образовање захтева што више конкретних примера, много реалних пројеката, вежби и праксе, јер учење из књига студентима само проширује видике и даје им неопходне информације, али им то неће бити од велике помоћи када буду први пут ступили у реално радно окружење;

¹ Slobodan Nešković, *Social Challenges and European Integration of the Western Balkan*, Scientific Result, University of Belgorod, Russia, 2021, p. 43.

² Slobodan Nešković, Žaklina Jovanović, "Economic Intelligence and Intellectual Capital in Agriculture Competitiveness – Case Study", Belgrade: *Economics of Agriculture*, 2016, No. 2, p. 445.

- 7) Студенте треба образовати у „суровом“ окружењу (које је најближе реалности), јер ће их то припремити на оно што их очекује у стварном свету, ван школских клупа.
- 8) Ново образовање подразумева из корена измењене улоге професора. Уместо да професори воде наставу, они сада преузимају улогу координатора који је ту да прати студенте у њиховом индивидуалном или групном раду. Професор има одговорну улогу да научи студенте, али у модерном образовању он има још већу одговорност да их мотивише да самостално пролазе кроз процес учења, да сами продубљују и повезују своја знања, истражују и долазе до закључака.
- 9) Савремено образовање мора да се развија у интеракцији са науком, технологијом и културом и да из њих црпи знање и инспирацију.
- Број критеријума чије испуњење друштво очекује од модерног образовања константно се увећава из дана у дан, а будућност ће захтевати испуњење још сложенијих захтева.

Слика 1: Ефекти савременог образовања



Извор: Слика је резултат истраживачког рада аутора

Важност знања у људском животу, живљењу и деловању постаје све већа. Оно доприноси ширењу и продубљивању људског сазнања и спознаје, унапређењу практичног деловања у свим подручјима човекових интереса, бржем и лакшем пословном деловању, управљању пословним процесима и економисању расположивим ресурсима, потпунијем остваривању људских

права и слобода, учешћу у доношењу друштвених и државних одлука и усмеравању пута у будућност. Све то утиче на мотивисаност појединца и сваке заједнице у стицању више знања и на развијање информационо-комуникационе способности и културе, тим пре што информационо-комуникационо знање постаје један од главних услова за напредовање у послу, у струци, у сваком подручју људске и економске делатности, односно у животу и раду сваког појединца и заједнице.³

Болоњским процесом, Лисабонском стратегијом и документом Европа 2020, покренуте су иницијативе на плану реорганизације високог образовања у државама Западног Балкана.⁴ Да би обезбедила одржив развој и безбедну будућност, ЕУ је 2000. године усвојила стратегију развоја познату као Лисабонска стратегија, са стратешким циљевима да ЕУ до 2010. године постане најконкурентнија и најдинамичнија привреда на свету, заснована на знању и способна да оствари одрживи економски раст. Кључна компонента ове стратегије била је развој и унапређење знања, што је подразумевало већа улагања у образовање и стручно усавршавање, научна и технолошка истраживања и иновације. Међутим, неки од стратешких циљева Лисабонске стратегије остали су неостварени, па је ЕУ почела са процесом стварања новог стратешког оквира који је резултирао документом Европа 2020 – стратегијом за паметни, одрживи и инклузивни раст, који има за циљ економски развој ЕУ заснован на знању уз очување животне средине, висок ниво запослености, продуктивности и социјалне кохезије.⁵ Будући да образовање представља једну од централних тема ове стратегије, она обухвата коришћење алтернативних инструмената и механизма у имплементацији политика ЕУ, попут Програма за целоживотно учење, Темпус, Еразмус Мундус-а и др. Стратегија је зацртала пет циљева, од којих се два директно односе на високо образовање и истраживање: мин. 3% БДП-а треба да се издваја за истраживање и развој; најмање 40% млађе генерације требало би да поседује терцијарни ниво образовања или диплому; удео одраслих (30–34 година старости) са образовањем на терцијарном нивоу треба да буде најмање 40%; у просеку најмање 15% одраслих требало би да учествује у учењу током

³ William Bartlett, Milica Uvalić, "Introduction", In: William Bartlett, Milica Uvalić (eds), *The Social consequences of the Global Economic crisis in South East Europe*, LSEE – Research on South Eastern Europe, London, 2013, p. 34.

⁴ Nešković, Slobodan, "Energy Policy and Climate Goals in the European Union in the Energy Transition of the Countries of the Western Balkans", Proceedings, International University of Travnik, Bosnia and Herzegovina, 2023, p. 13.

⁵ Slobodan Nešković, "Current aspects of the tourism situation in the Western Balkan countries", Paper Proceedings, 7th International Conference: *Science and Higher Education in Function of Sustainable Development – SED 2014*, 3–4. October 2014, Užice, Serbia, Business and Technical College of Vocational Studies, 2014, p. 63.

читаваог живота. Ова стратегија није битна само за државе чланице ЕУ, већ представља и значајан потенцијал за државе кандидате за чланство у ЕУ којима припадају и све земље Западног Балкана (изузев Хрватске).⁶ Болоњска декларација из 1999. године односи се на реформу система високог образовања Европе и темељ је Болоњског процеса који подразумева: прихватање система препознатљивих и упоредивих степена, прихватање система који се темељи на три главна циклуса студија (основне, мастер и докторске студије), увођење ЕСПБ (ЕЦСТ) бодовног система и додатка дипломи, унапређивање мобилности студената, наставника и истраживача, осигуравање квалитета високог образовања, развој упоредивих наставних програма, међуинституционалну сарадњу, шеме мобилности и интегрисане програме студија, обука и истраживања. Сви наведени инструменти имају за циљ олакшавање запошљавања признавањем стеченог знања и компетенција дипломаца широм Европе. Коначан циљ декларације је успостављање јединственог европског образовног простора у коме ће се предавачи, истраживачи и студенти лако и брзо кретати. Прикључивањем болоњском процесу земље Западног Балкана преузеле су обавезе из ове декларације. Из ширег, евроинтеграционог аспекта то подразумева спровођење неопходних реформи високог образовања ових земаља, како би се њихови универзитети позиционирали на европском и међународном нивоу и унапредили сопствени квалитет и конкурентност. Програм за целоживотно учење (*Lifelong Learning Programme*) представља програм сарадње у области образовања ЕУ којим се подржава развој свих нивоа образовања. За сада, земље Западног Балкана могу да учествују у одређеним врстама пројеката и то само ако њихове образовне институције понуде стручност у области која је тема пројекта и тиме допринесу постизању што бољих резултата. Будући да је LLP један од главних извора финансирања развоја образовања у ЕУ, веома је важно да образовне институције ових земаља благовремено започну припреме за пуноправно учешће у овом програму. Темпус (*Trans-European mobility scheme for university studies*) представља програм ЕУ који помаже реформу и модернизацију високог образовања у партнерским земљама и један је од најстаријих и најуспешнијих програма сарадње ЕУ. Програм помаже да образовни системи партнерских земаља остваре ненаметнуто прихватање трендова развоја високог образовања ЕУ, који проистичу из Лисабонске агенде и Болоњског процеса и финансира пројекте у којима учествују институције високог образовања из ЕУ и више од 20 партнерских земаља. Темпус програм започет је 1990. године, са главним циљем да модернизује сектор високог образовања и омогући институционалну сарадњу са централном и источном Европом. Југославија

⁶ Rajani Naidoo, "The New Imperialism in Higher Education and a Collective Voice in the Balkan Region", Regional Strategic Forum, STREW Tempus Project and Novi Sad Initiative, 2012, p. 112.

је Темпус програму приступила готово одмах након његовог успостављања (1991. године), међутим, политичка дешавања на овим просторима прекинула су ову сарадњу и прошло је доста времена док се нове независне државе нису укључиле у програм. Еразмус Мундус (*Erasmus Mundus*) је започет 1987. године, и представља програм подршке сарадњи и мобилности у високом образовању кроз промовисање најквалитетнијих европских мастер и докторских студија. Програм има за циљ унапређење квалитета високог образовања и међукултурног разумевања кроз сарадњу са партнерским земљама (које нису чланице ЕУ). Њиме се жели повећати атрактивност и препознатљивост европског високог образовања широм света и ЕУ као један од центара изузетности.⁷ Програм функционише тако што студентима и наставно-научном особљу из свих земаља света даје могућност укључивања у постдипломске студије на високошколским институцијама ЕУ, и обрнуто, омогућава се мобилност студената и наставника из ЕУ у партнерске земље. ЕУ обезбеђује стипендије, како за држављане партнерских земаља који су примљени на Ерасмус Мундус мастер и докторске студије у земљама ЕУ тако и за своје држављане који студирају на партнерским универзитетима. У њему учествују све земље из западнобалканског региона. У глобалним оквирима, проблематика конкурентности земаља везује се за деловање Светског економског форума (WEF) и за његов Индекс глобалне конкурентности (GCI). Овај индекс заснован је на дванаест стубова конкурентности који су организовани у три групе. Високо образовање и обуке припадају другој групи која показује Факторе повећања ефикасности анализираних земаља. Сви подаци нормирани су на скали од 1 до 7 (1 – најлошија оцена, 7 – најбоља оцена), што је уједно и распон могућих вредности за све индикаторе, стубове конкурентности па и сам Индекс глобалне конкурентности (GCI). Значај који стубови у оквиру групе имају за појединачну земљу зависи од степена њене развијености. Имајући све наведено у виду, индекс глобалне конкурентности може се дефинисати као скуп институција, политика и чинилаца који одређују степен продуктивности једне земље. Ниво конкурентности изражава капацитет националне привреде да у средњорочном периоду генерише одрживи економски раст на постојећем нивоу развијености.

⁷ Slobodan Nešković, *Social Challenges and European Integration of the Western Balkan*, op. cit., p. 45.

Табела 1: Упоредни приказ социоекономских података за 2022. годину, земаља Западног Балкана и земаља ЕУ са најразвијенијим/ најквалитетнијим високим образовањем⁸

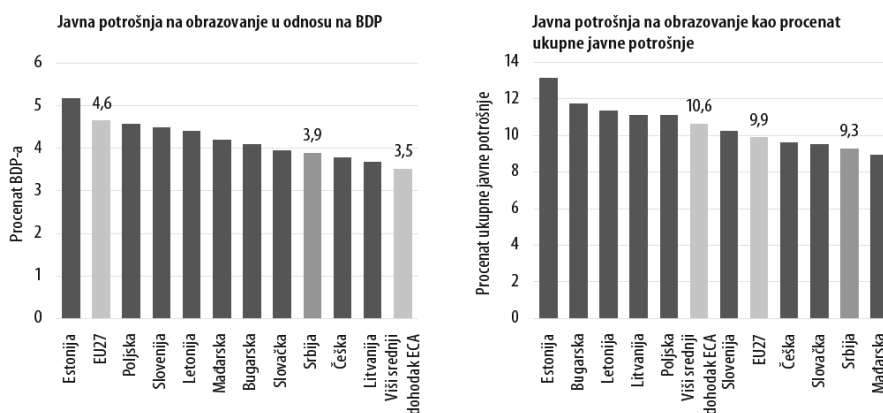
2022. година	Број становника (у мил)	GDP (US \$у мил)	GDP per capita (US \$)	GCI високог образовања и обука 1–7 (најлошије) 7 (најбоље)	Место конкурентности високог образовања (од 140 земаља)
Албанија	2,9	18,916.38	6,810.1	4,7	47
БиХ	3,5	24,473.91	7,568.8	3,8	97
Црна Гора	0,6	6,229.80	10,093.4	4,6	54
Македонија	1,8	13,563.13	6,591.5	4,8	46
Србија	6,6	63,563.40	9,537.7	4,3	71
Данска	5,8	400,167.20	67,790.1	5,8	9
Француска	66,7	2,779,092.24	40,886.3	5,3	25
Финска	5,2	282,896.25	50,916.3	6,1	2
Немачка	80,6	4,082,469.49	48,718.0	5,6	17
Енглеска	65,1	3,089,072.72	46,125.3	5,6	18

У закључку се може приметити да период транзиције и структурних економских реформи у земљама Западног Балкана није довео до очекиваног побољшања животног стандарда становништва. Напротив, економска криза је додатно отежала ситуацију, негативно утичући на различите сегменте, укључујући и високо образовање. Анализа података показује да земље Западног Балкана и даље бележе низак БДП и значајно ниже вредности БДП *per capita* у поређењу са истраживаним земљама ЕУ. Осим тога, конкурентност високог образовања у овом региону је ниска, са рангом који се креће од 46. до 97. места од укупно 140 земаља анализираних од стране Светског економског форума (WEF). Македонија се издваја као земља са највишом вредношћу Глобалног индекса конкуренције (GCI) у области високог образовања, док је Босна и Херцеговина најлошије рангирана. У поређењу са земљама ЕУ, где се високо образовање оцењује изузетно високо,

⁸ World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files. Интернет: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>, 25.1.2024.

посебно Финска која заузима друго место од 140 земаља, земље Западног Балкана заостају у овој области. Истражене европске земље ЕУ рангиране су високо по питању конкурентности високог образовања, што додатно указује на јаз у перформансама између ових региона. У додатку, могућа допуна овим закључцима може се односити на идентификацију потребе за додатним реформама и стратегијама које би могле побољшати економску ситуацију и конкурентност високог образовања у земљама Западног Балкана. Такође, наглашавање улоге образовања у укупном економском развоју може бити кључно у развоју дугорочних планова и политика.

Слика 2: Јавна потрошња на образовање у Србији, 2018. година⁹

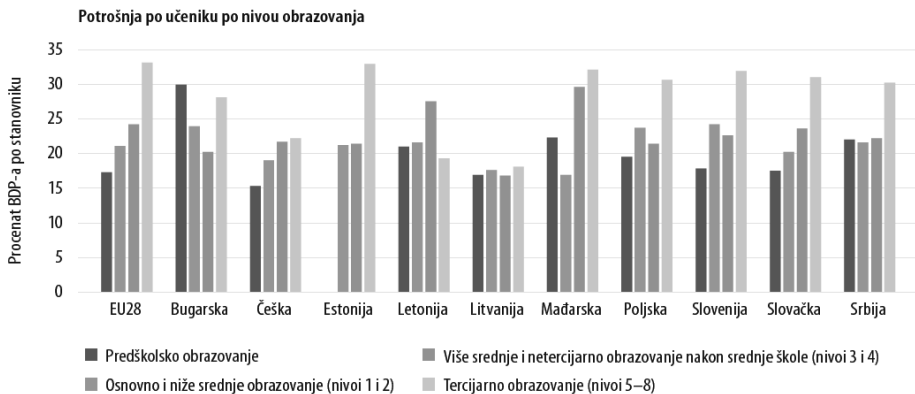


Србија троши релативно скроман део својих јавних ресурса на образовање у поређењу са другим земљама у региону и просеком ЕУ. У 2018. години, која је последња година за коју су доступни потпуни подаци, Србија је издвојила 3,89% свог БДП за образовање, док је у ЕУ27 тај проценат износио 4,64% (видљиво на Слици 2). Иако је јавна потрошња Србије на образовање нешто већа од просека за остале земље вишег средњег дохотка у региону Европе и Централне Азије (ЕЦА) (3,5% према Институту за статистику УНЕСКО-а), и даље остаје испод просека ЕУ27. Када се посматра удео у укупној јавној потрошњи, Србија такође троши нешто мање од просека ЕУ27 (9,3% у односу на 9,9%). Такође, Србија издваја мањи проценат укупне јавне потрошње на образовање у поређењу са другим земљама вишег средњег дохотка у региону ЕЦА, где је просечни проценат 10,6%. У контексту

⁹ James Gresham et al. (eds), *Преглед јавне потрошње у образовању у Србији*, Општи документ о финансирању сектора, World Bank Group, UNICEF, Београд, 2022.

укупне потрошње, мерило Уједињених нација у Оквиру Образовања 2030. за акцију у спровођењу Циља 4 одрживог развоја препоручује да земље издвајају најмање 15–20% укупне државне потрошње за образовање. Србија тренутно не достиже ове препоручене нивое издвајања за образовање. Србија издваја отприлике 21% свог БДП-а по становнику по ученику за основно образовање, што се поклапа са просеком у ЕУ. Ова мера потрошње на образовање по становнику, изражена као удео у БДП-у по становнику, често се користи као индикатор за процену одговарајућих могућности и ефикасности расхода за образовање, узимајући у обзир различите величине популација ученика. Србија, према овом мерилу, троши на нивоу просека ЕУ по ученику, како за основно образовање (ИСЦЕД нивои 1 и 2) тако и за средње образовање (ИСЦЕД ниво 3). Ипак, имајући у виду да Србија има значајно нижи укупни БДП у поређењу са другим европским земљама, то значи да Србија, апсолутно гледано, издваја знатно мање средстава по ученику. Према подацима Еуростата за 2017. годину, Србија је потрошила нешто више од 1.200 евра по ученику, док просечна потрошња по ученику у ЕУ прелази 6.500 евра. Када је реч о предшколском образовању, Србија троши нешто више од просека ЕУ као удео БДП-а по становнику, док се супротна ситуација јавља у терцијарном образовању (видети Графикон 7 у наставку).

Слика 3: Потрошња по ученику по нивоу образовања у Србији, 2017. година¹⁰



Бројне промене које је са собом донела ера глобализације пред компаније и државе стављају нове изазове у погледу одржавања конкурентности, а будућност ће захтевати испуњење још квалитетнијих захтева. Савремена

¹⁰ Ibid.

глобална тржишта почивају на потпуно новим правилима конкурисања, што је резултирало променама у стратегијама компанија и држава. У циљу стварања и унапређивања конкурентности данас је јасно наглашена оријентација на улагања у неопипљиву имовину. Наука и технологија уграђене су у темеље сваког савременог друштва и прожимају све аспекте људског живота, а све убрзанији научно-технолошки напредак и развој у сфери информационах технологија истичу у први план значај и улогу људског капитала. У „друштву знања“ конкурентска предност базира се на људском знању и искоришћавању потенцијалних шанси и могућности за чију реализацију је неопходно људско знање. Кључни фактор за унапређење конкурентности данас је људски капитал који све чешће достиже и до 90% вредности фирми, што је потврда да су знања, компетенције и вештине пресудни за позитивну конкурентску позицију. Земља, капитал и опрема немају више одлучујућу улогу на светском тржишту. Појединци, компаније па чак и државе све више постају зависне од начина на који развијају своје способности и примењују своје знање у сврху реализације својих циљева.

3) ИМПЛИКАЦИЈЕ НА САОБРАЋАЈ, ЕКОЛОГИЈУ И ОДРЖИВИ РАЗВОЈ

Есенцијална улога система високог образовања у земљама Западног Балкана односи се на решавање негативних трендова и проблема у свим областима људске егзистенције. То подразумева повезаност академске заједнице са свим сферама друштва у контексту проналажења најоптималнијих решења који се манифестују и отежавају реализацију развојних пројеката и укључивање држава у породицу развијених земаља. Задатак науке и академских структура јесте да пружи компетентне одговоре на све савремене изазове. Саобраћај и екологија су области које представљају научне дисциплине и професионалне делатности. Сходно наведеном, систем високог образовања мора бити директно повезан, односно инкорпориран у области саобраћаја, екологије и концепта одрживог развоја. То се реализује креирањем релевантних наставних садржаја у програме рада института, високих школа и факултета на свим циклусима студија. Поред тога, неопходно је обезбедити ангажовање академских радника у наведеним подручјима приликом конципирања стратешких докумената и реализације пројеката на свим нивоима организовања, посебно у контексту захтева евроинтеграција. Досадашњи развој саобраћаја био је директно у функцији ширења инфраструктуре и индустрије превозних средстава, нарочито аутомобилске индустрије. Постмодерни трендови у развоју привреде и друштва, према теоретичарима, мењају концепцију развоја саобраћаја и транспорта. На сцени је тзв. *пета саобраћајна револуција*, односно епоха персонализације и индивидуализације саобраћаја. Тај тренд драстично девастира досадашње

поставке и угрожава основне постулате стања животне средине и одрживости у најширем смислу. Синтагма одрживог развоја, која се термилошки позиционира са Рио декларацијом и Кјото протоколом из деведесетих година прошлог века, базира се на концепцији економског раста, детерминираним економском равнотежом и друштвеним напретком. Иако је идеја о одрживости рудиментално скицирана још од тзв. Прве „еколошке револуције“ с почетка 60-их година 20. века, своје развојно, данашње значење одрживост дугује Светској конференцији о животној средини, која је 1992. године одржана Рио де Жанеиру. По документима са те конференције, одрживи развој означава квалитативан раст односно развој, тј. социоекономски и културни развој који је усклађен са условима, ограничењима и капацитетом животне средине и који би требало да се одвија на начин да се будућим генерацијама не погоршавају услови опстанка. Међутим, показало се убрзо да општи принципи и категорије парадигме одрживости нису непосредно употребљиви у припремању, доношењу и спровођењу стратешких развојних одлука. Њих је неопходно операционализовати (конкретизовати), тако да изражавају критеријуме и садржаје конкретног историјско-географског простора који захвата дато планско подручје и људе који га насељавају. Управо одавде и потичу спорења око разних и различитих значења одрживости. Наиме, сви се мање-више слажу око тумачења појма општих принципа и критеријума одрживости, док најчешће долази до различитих интерпретација по питању одрживости на рачун неких других, у чему не малу улогу имају интересни аспекти.¹¹ Данас постоје озбиљни проблеми у примени идеје одрживости, који се огледају у превласти неолибералних тежњи над општим интересима човечанства и демографским иступима политичара који се само декларативно залажу за принципе одрживости. У складу са тезом „мисли глобално делуј локално“, заговорници теорије одрживог развоја сматрају да њени принципи могу бити реализовани ако се прво примене у локалној средини, док у некој каснијој фази одрживост може завладати читавом планетом. Стратегију одрживости требало би да примењују државе, њихови саставни региони, поједина насеља-градови и села, па и суседства. Оно што је значајно јесте да одрживи урбани развој долази из развијених суседстава који то већ примењују годинама уназад. На тај начин, идеал о одрживости шири се по свету и човечанство постаје свесно одржавања животне средине. У циљу постизања урбане одрживости потребна је рационална и ефикасна употреба земљишта, с посебним нагласком на очување зелених површина. Уз претходно наведено, еколошкој одрживости доприноси и ефикасна употреба ресурса која се постиже рециклирањем и правилним складиштењем индустријских отпада, како великих тако и малих компанија и употребом уређаја у

¹¹ Слободан Нешковић, „Кохезиона политика Европске уније – економски развој и изградња инфраструктуре држава Западног Балкана“, *Европско законодавство* бр. 81–82/2023, стр. 56.

домаћинству који релативно штеде електричну енергију. Она се може обезбедити ефикасним коришћењем енергије и употребом алтернативних извора енергије.¹² У циљу смањења губитка енергије и повећања енергетске ефикасности спроводе се следеће мере: изолација простора који се греје; замена дотрајале столарије у просторијама које се греју; замена енергетски неефикасних потрошача ефикасним; уградња мерних и регулаторних уређаја за потрошаче енергије; замена необновљивих енергетских извора обновљивим и увођење тарифних система од стране дистрибутера који ће подстицати штедњу енергије. Истраживачки резултати показују да представници локалних власти виде значај решавања проблема очувања животне средине иза решавања проблема незапослености, здравствене и социјалне заштите и изградње инфраструктуре, тј. проблеми очувања животне средине сматрају се „средње важним“, а највећи еколошки проблеми према локалним властима су проблеми коришћења алтернативних извора енергије, стања депонија и уклањање чврстог отпада.

4) ИЗВОРИ

- Bartlett, William, Uvalić, Milica, “Introduction“, In: William Bartlett, Milica Uvalić (eds), *The Social consequences of the Global Economic crisis in South East Europe*, LSEE – Research on South Eastern Europe, London, 2013.
- Gresham, James et al. (eds), *Преглед јавне потрошње у образовању у Србији*, Општи документ о финансирању сектора, World Bank Group, UNICEF, 2022.
- Naidoo, Rajani, “The New Imperialism in Higher Education and a Collective Voice in the Balkan Region“, Regional Strategic Forum, STREW Tempus Project and Novi Sad Initiative, 2012.
- Nešković, Slobodan, “Energy Policy and Climate Goals in the European Union in the Energy Transition of the Countries of the Western Balkans“, Proceedings, International University of Travnik, Bosnia and Herzegovina, 2023.
- Nešković, Slobodan, Jovanović, Žaklina, “Economic Intelligence and Intellectual Capital in Agriculture Competitiveness – Case Study“, Belgrade: *Economics of Agriculture*, 2016, No. 2.
- Nešković, Slobodan, *Social Challenges and European Integration of the Western Balkan*, Scientific Result, University of Belgorod, Russia, 2021.
- Nešković, Slobodan, “Current aspects of the tourism situation in the Western Balkan countries“, Paper Proceedings, 7th International Conference: *Science and Higher Education in Function of Sustainable Development – SED 2014*, 3–4.

¹² Slobodan Nešković, “Energy Policy and Climate Goals in the European Union in the Energy Transition of the Countries of the Western Balkans“, *op. cit.*, p. 112.

October 2014, Užice, Serbia, Business and Technical College of Vocational Studies, 2014.

- Нешковић, Слободан, „Кохезиона политика Европске уније – економски развој и изградња инфраструктуре држава Западног Балкана“, *Европско законодавство* бр. 81–82/2023.
- World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files. Интернет: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>, 25.1.2024.

5) ЗНАЧАЈ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

Република Србија, као кандидат за чланство у ЕУ, суочена је са изазовом прилагођавања савременим трендовима, посебно у области високог образовања, заштите животне средине и унапређења безбедности саобраћаја. Уважавајући специфичности земље, кључно је имплементирати корените промене у организацији високог образовања како би се директно адресирали конкретни проблеми у животној средини, саобраћају и повезаним секторима привреде и друштва. Реорганизација високог образовања постаје од суштинског значаја за развој државе, као и прилагођавање програма на факултетима и високим школама. Стога је неопходно решити конкретне изазове у области образовања кроз реализацију инструктивних програма који директно доприносе еколошкој одрживости, безбедности саобраћаја и општем напретку у друштву. Унапређење екологије и животне средине постаје императив за дугорочни одрживи развој. Република Србија требало би да усмери напоре на праћење иновација и достигнућа у ЕУ, прилагодивши их локалним специфичностима. Такође, унапређење безбедности саобраћаја, решавање проблема саобраћајних токова, посебно у урбаним срединама, постаје кључно за остваривање стабилног одрживог развоја државе. Кроз имплементацију ових промена у високом образовању, Србија ће постићи значајан напредак у решавању конкретних изазова у области екологије, животне средине и саобраћаја, доприносећи дугорочном одрживом развоју и процвату друштва. Друштвено-економске промене које прате убрзан научно-технолошки развој, посебно експанзија модерних технологија, претпостављају високо образоване људе који су у стању да ефикасно функционишу у друштвеним процесима и користе расположиву технологију. Конкурентност економије на глобалном тржишту захтева висок ниво стручности и компетентности радне снаге, јер се савремени технолошки процеси базирају на високообразованој популацији. Чак и земље које поседују знатне природне ресурсе данас не могу ући у глобалну трку за обезбеђивање даљег развоја без образованих и за иновације оспособљених људи. Када је реч о развоју и примени нових технологија, тенденције развоја у земљама тржишне привреде показују да су образовање и стварање високо стручних људских ресурса у самом врху

приоритета националних стратегија и политика економског и технолошког напретка. Зато постмодерно образовање мора да подразумева развој високо образованих кадрова који могу унапредити национални развој и адекватно одговорити на захтеве савременог окружења. Високо образовање игра значајну улогу у евроинтеграцијским процесима и подстицању привредног и друштвеног развоја земаља Западног Балкана. Праћење глобалних трендова и истрајавање у реформским процесима високог образовању су неопходни, а реформе треба да се заснивају на напредним знањима и вештинама у различитим областима. Када је реч о земљама Западног Балкана може се закључити да се у оквиру процеса европских интеграција све више улажу напори у извршавању болоњског процеса и остварењу циљева лисабонске стратегије и документа Европа 2020. Све земље овог региона узеле су учешће у програмима Темпус, Еразмус Мундус, као и у другим програмима ЕУ из области високог образовања. Међутим, ниво постигнућа ових земаља, као и појединачна национална улагања у у ову област, и даље су испод просека ЕУ. Јасно је да укупни квалитет високог образовања западнобалканског субрегиона још увек није на задовољавајућем нивоу и да је потребно уложити додатне напоре да би се испунили постављени циљеви. Стратешка документа реформе високог образовања, сфера саобраћаја, животног амбијента и концепта одрживог развоја морају бити у складу са савременим трендовима и специфичностима сваке државне творевине. Програми унапређења стања представљају синтезу практичног и стручног деловања на платформи усвојених научних знања, где прворазредну улогу имају припадници академске заједнице. У том погледу Република Србија би требало да ради на унапређењу сарадње научних елита, високообразовних институција и координисаном ангажовању компетентних субјеката држава Западног Балкана. Током имплементације релевантних пројеката корисно би било применити адекватна искуства и праксе из држава чланица ЕУ које су успешно превазишле изазове процеса транзиције.

**REORGANISATION OF HIGHER EDUCATION IN THE WESTERN BALKANS
IN THE FUNCTION OF IMPROVING TRANSPORT, ECOLOGY,
AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT**

Abstract: The countries of the Western Balkans subregion are in the process of transition, and the implementation of projects related to the process of accession to the European Union represents their priority orientation. The concept of European integration implies a radical transformation in all spheres of social life, where highly qualified human resources represent the basic driving force of positive changes. At the same time, human capital and knowledge decisively contribute to revolutionary innovations. Higher education aligned with postmodern tendencies represents an essential foundation of state development with relevant implications for the future of the nation. Traffic and the environment indicate areas with drastically impaired parameters in all competent dimensions of sustainable development. Consequently, the reform of higher education must have the function of improving traffic, ecology, and implementing the strategy of sustainable development.

Keywords: Western Balkans, reorganisation of higher education, human resources, traffic, ecology, sustainable development, EU.